

ТОМ УДАРН

Певраль тölгө
№ 3

1931г.

Мыј ета номерын

	Стр.
Лечытжыка сіннез—Г. С.	1.
13 во Гөрд арміјалө	3.
Кыз пондасө војујтны	6.
Војенној уж бердө—Мошегова А. Т.	12.
Красноармееч гіжан кніжка выліг—Онтон Пјодор	14.
Кытөн оҗжык гажөтчисө тсаррез, өні шотчисөны ужаліг отыр—Тупітсіна А. П.	17.
Отсалігсез	19.
Нефт—Онтон Пјодор	23.
Өлектрічество—Бурондасова Н. Н.	27.
Кыз керны радіо—Г. С.	33.
Увја пугаң тракторэ—Онтон Пјодор	39.
Бергөтлыш јурнат—Г. С. і Караваев	40.

Сораөммез:

Журналын „Том ударнык“ № 2, 11 ыстбок вылын, віг-
тын „олөм В. І. Ленилөн“, бэрас гіжөм: „1924 воө јанвар
төлігын 24 лунө куліс“, колө лыдфыны: „21 лунө“. 28 ыст
бок вылын, вігтын „Кыз ме велөтчі“ гіжөм: „Начальнөј шко-
лаын ме понді велөтчыны 1928 воын“, колэ лыдфыны:
„1898 воэ“.

Лечытжыка сіннез!

Ионжыка кутамö
Кіö пішшаль,
Чорыта сувтамö
Ортчөн мі сваль.

Враггезыс панöны,
Öзтöны бі.
Пыр ніја візöны
Öта-мöд кі

Лечытжыка сіннез!
Быдмö страна!..
І омөн көјіннез
Емöс бöра.

Гусөн шушкötчöны,
Локтöны вон,
Наң моз сібötчöны,
Воъ он тöд, он....

Көр сылö машина,
Панөй олан,
Разны сек мөдöны
Віт вöса план.

Ез зардав мед город,
Біжөн бграв;
Трактор өті жөрөт
Му ез шөрав;

Ез керсе заводдез,
Машіна ез вөв;
Ез шогмө колхоззез
Мувлын гөгөр.

Војнаыс міжанлө
Көт і оз ков,
Но пантавны сіжө
Пыр мі готов.

Вескыта лыјсыны
Кужамө мі.
І њекөр ог повзө,
Оз вөрзы кі.

Ог сетө жугдыны
Віт вога план!
Чорыта дорамө
Віль мі олан!

13 во Гөрд арміјалө

Певраль 23 лунө мiјан Гөрд арміја пондас
празднујтны асеіс дас кујимөз во.

Вожф Гөрд арміјалөн К. Е. Ворошілов.

Міјө олам сетщөм кадө. көр капіталісттез
візір сажіе лун і өј лөгөтчөны ускөтчыны мiјан

страна вылө, разны мiжанлиг строительство вiт
вога план сөртi. Нија керöны быдöс, мед токо
пангiс војна.

Мiжан Гөрд армија лунг-лун быдмө i јон-
мө. Коммунистическөi партија јураликö да быд
ужалиг сөир отсаликö сiја лоö ыжыт вына.

Гөрд армија—армија ужалг jöзлөн. Абу му
вылас сетщöм ешö армија. Мукöд армијаез су-
лалöны капиталисттез, помещшиккез понда. Мiжан
Гөрд армија сулалö ужалг jöz понда.

Гөрд арми алөн геројез

Јорттез: Ворошилөв, Фрунзе i Буфонныј

Мiжан армијаын јуралöны асланым ужалг
сөир. Капиталистическөj армијаезын јуралöны на-
пiталисттез, помещшиккез, купечез, поп увтыр.

Вот етэн і торјотчоны капіталіэтычэскай армі-
яез мiяан пролетарскай арміягаань,

Гөрд армія вермас чорыта пантавны, кін
пешлігас угкөтчыны мiяан страна вылө. Сiя
некинлө оз лез разны ыжыт строітельство, кө-
да вескыта мунө мiяан СССР-ас сотсіальзм
строітөм туј куза.

Чельад! Гөрд армія даc кујимөз во лунө ві-
зөтө мыј тiяан керөм военнөј уж еөрти. Быдөн-
ныт-ја кутчіт велөтны военнөј уж? Төдат-ја
кыз олөны, велөтчөны Гөрд арміяын? Кыщөм
уж нуөтат военнөј уж јыліг өтiр коласын?

Ета лунө школаезө өгтө военнөј кружоккез
і уголоккез. Рознiтө чельад коласөт военнөј
кнiгаез, орсанкез і сiз озлаань.

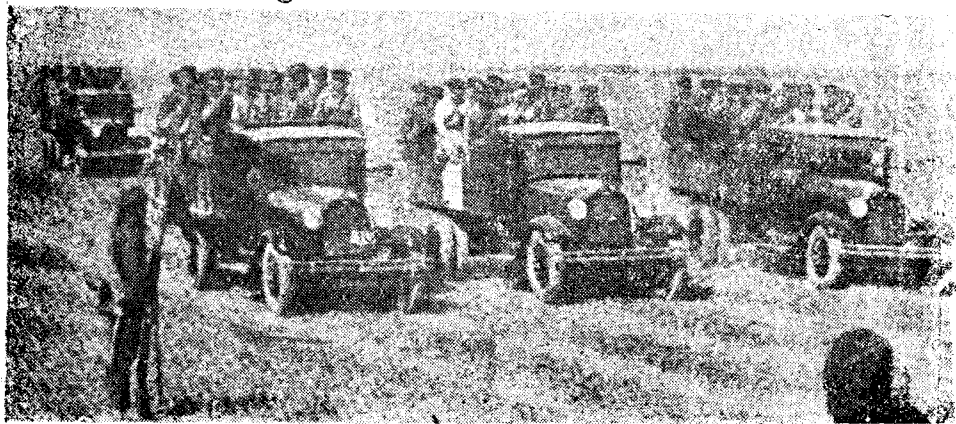
Быдөнныт төдө, кыз чорыта і бура колө ве-
лөтны военнөј уж.

Мiяанлө војна оз ков, но лөгөтчынысiјө пан-
тавны ог вунөтчө.

Мөдік государствоезлөн му мiяанлө оз ков,
но і асөiным чунь пагта ог сетө

КЫЗ ПОНДАСЭ ВОЈУТНЫ

Өні Һе оҗа маз. Чукөртны уна солдат і мунны һепрїјател ылыö „Ураөн“. Сїз-кө өні петан војна ылыö, быдөс арміјасө ізводалан өд өн чожа. Он і каҗав, кызі ыцкас тенчіт арміјато: кїјөн вескөтлан пулемјотөн, пулемјотөн машинаын, пулемјотөн танк ыцкїсаһ пулемјотөн аөроплан ылысаһ. Сїз-жә быдла саһ мөдік чужөма оруфїјасаһ: бомбаезөн, пушкаезөн, газөн. Уна өні бересө лөсөтөм мортөс вїјны.

Автомобїльез кыскалһны солдаттезөс војна ылын.

Оҗа маз өтїк вөввез ылын өні арміјаөс војутанїнө һе вайөтны, он јепты вайавны сојан-јуан і паскөм.

Бостам сетцём пример. Арміяын 5 стрелковöј корпус. Мед армія волі пөт, пастасём, вөлісо патроннез, колө лөсөтны обоз 44000 вов, 22000 телега, 22000 солдат жамшиачајтны.

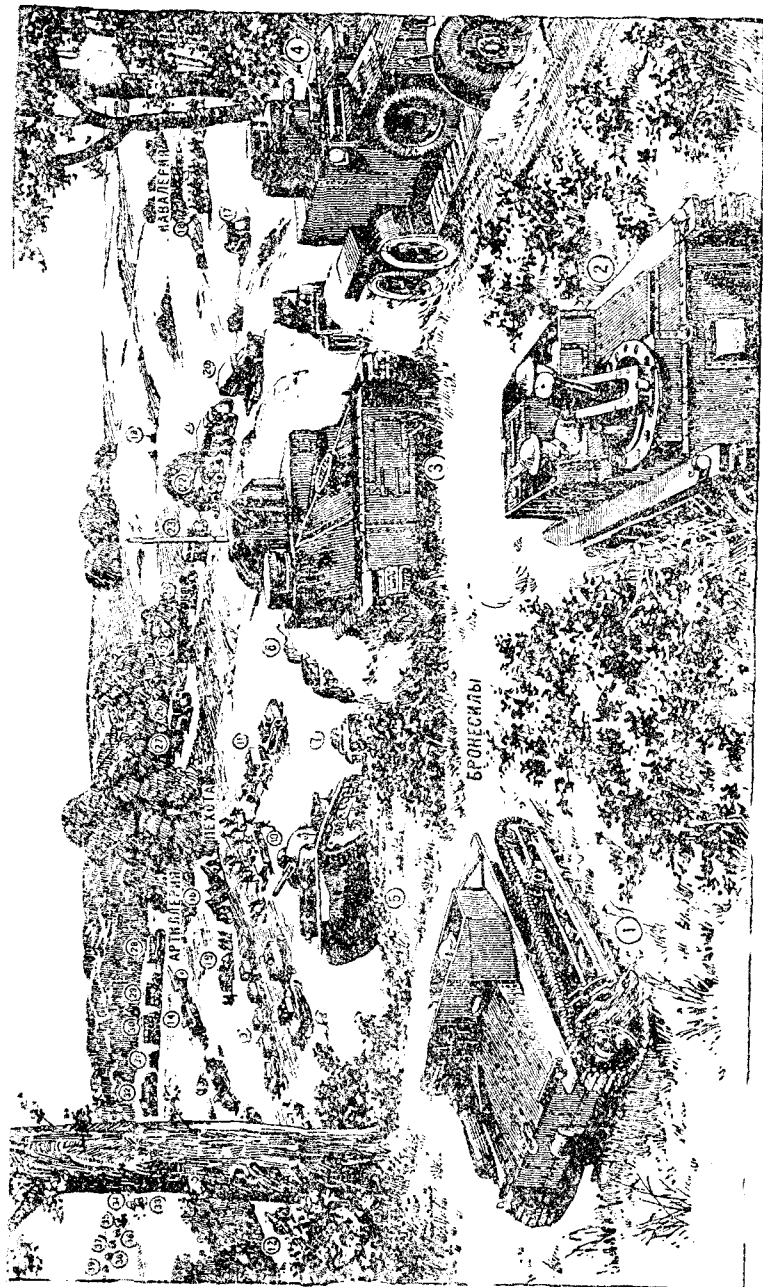
Кың вежны вөв вын машинаөн-автомобил-лезөн, колас 3000 автомобил. Выннас быд автомобилыс-кујім тонна кыскана.

Они быд государство велөтчо, бостө уроккез импералистическөј война сөрти. Автомобиллез уна отсалисо етіја война вылын.

1918 воө америкаңеччез чапкісо автомобиллез вылын өтік участкаан мөдікө 12 дивізіја (400,000) 6 ојөн. Франсузез етіја воө вайөтисө автомобиллез вылын 19 ојөн 63 дивізіја, а көрт туж куза етіја-жө кадө вермісө чапкыны 41 дивізіја.

Етіја уроккез сөрти өни быд государство несөө вежны вөв вын арміяын автомобилөн. Но етіја техника ешө не быдөс. Авомобил пондас чожа чапкыны пронт-выло војскоез. Автомобил котөртө не вөв моз, кыкјамыс кілометр часас, а 100 і унажык кілометрөн өтік часас.

Віль Беньікаа отряд Англіялөн

1. Танк «Боєвік».
2. Міноміот «Стокс».
3. Танк радіоін вежкѳлны.
4. Броневіккез.
5. Событа кыскаліе танк.
- 6 7. Кокніт танккез.
9. Тракторрез отірѳн да пулемѳттезѳн.
10. Танк ссладаттезѳн.
- 11 16. Гыд-код пушкаез.
17. Удав автомобиль пулемѳтѳн.
18. Кавалеріја.
19. Меканізірованнѳй зенітнѳй пушка 20.39 Гыд понда автомобильез.

Кыщом ҥекыка пронт вылын

Кызи быдӧс армияез ӧтик ојӧн пандасӧ вермыны вештасны отікінсаҥ мӧдікінӧ автомобиль вылын і ҥекыка пронт вылын кољны важӧсек ӧті ојӧн армияез быд государстволӧн вермасӧ пантасны пронт вылын і аенысӧ ізводавны.

Автомобильлӧн керӧм ешӧ ҥе быдӧс. Автомобиль отсалӧ кыскавны војскоез і уна мӧдік ужын.

Војналӧн ҥекыка оскӧвтис уна оҥлаҥ. Ӧні војутан ыб вылӧ петасӧ танккез, броневіккез пулемјоттезӧн, пушкаезӧн. Мӧд-ҥож-кӧ шуны ӧні пронт вылын пандасӧ војутны машинаез. Солдат пандас пукавны машина пыщкын, а тӧгӧр сажӧвтӧм лос сталӧн.

Мы вісталӧны тсыпраез

1914 воз

Государствоез	Пулемјоттез	Автомобильлез	Танк-кез	Самолеттез
Франсіја	1300	—	—	—
Англіја	900	—	—	—
Амеріка	1300	40000	—	2000

1927-28 воэ:

	Пулемјот (тыс.)	Танккес	Самолот- тез	Војеннэј автомобиллез	Быд-код автомобиллез
Прантсија	35	2000	1650	815	949000
Англыја	13	450	854	312	1.173.000
Америка	35	550	5000	511	23.127.000

Сувтөтө ортчөн тсыпраез 1914 воіе 1928 вокоүт

Тсыпраез бура вісталөны, кыз лосөтчөны керны „мір“ быд паста му вылын етніја госу- дарствоез. Пукалөны нылөн гыріе јура морт- тез Жеңевскөј конперентсија вылын не отік во-ні. Песөһны мөдік государствоезлө мытчав ны, міјө-пө сысеса ог војујтө, мөдамө-пө чап- кыны быдөс оружіе і быд му паста сувтөт- ны мір. Віçотан-кө тсыпраез былө, ылөстөм токо оз вермы вежөртны, кыз ніја мірсө мөдө- ны сувтөтны: нылнө наука промышленносте быдсөн ужало војна былө.

Шогмө быдсөн віл чужөма војујтан: мото- ріçированнөј і мекаңіçированнөј чассез.

Моторіçированнөј чассез-етіја важ сорті

обоз. Етіја часез автомобиль вылын кыскалõны пекота, артырїя і воїнскõй грузез.

Мекаңыірованнõй часез ветлõны машина вылын і тышкасõны машинасан. Етнїя часезын машинаез: танк, броньмашина броньдрезина, танкетка (вїзõt рїсунк вылõ)

Медоғ етцõм армїя лõеõтїс Англыїя

Мїжан Гõрд армїяын сувтõтõм текнїка не умõлжыка мõдїк государствоеза.

Мїжан Гõрд армїя мањвраезын тõдмалõ быд чужõма текнїкасõ. õнї медыжыт задача быд гõрд армејчлõ і командырлõ велõтны војеннõй текнїка, тõдны быдõс, кызі ассїт чуњнез.

Војеннөј уж бердө

I

Гажа өтөрыс. Көзүтыс небүріка куртчалышлө ныр, пел. Челад велөтчөм бөреан шупыта көтөртөны гортө.

Которгө гортө і Паша. Бергалөны сылөн іурас дүмаез Гөрд ар-мїа жыліе, војеннөј уж жыліе.

Гортын Паша медперво ај мамлө пондіс вїетавны:

— Талун мїанлө вїеталіе велөтїеыс, кыҕ лөсөтчөны мөдік государствоез: Прантеїа, Германїа, Англїа, Амерїка і мүкэд војна кежө. Нїа өддөн уна керөны самолоттез да бы-код машїна, көда пондасө ковны војна вылын. Өддөн уна лөдөны сөм војеннөј ужэ, Военнөј ужэ өтїресө велөтөны үчөтсө.

Мїя школаас лыддїм, мыҕ ваїе војна Германїакөт. Онї-кө војна лөас, сїа ешө унажык умөлсө керас. Мїанлө өддөн колө бура лөсөтчыны ета војна кежө, медбы чорыта пантавны врагсө, —капїта-мїстезсө да помешїккезсө мөдік государствоезіе.

— Но, а кыҕ лөсөтчыны војна кежө мїанлө?—Јуалө ај Пашалөн.

— Аја, нїа керөны уна пулемјоттез, пушкаез, танккез, самолоттез, дїрїжабльез да быд берсасө војна кежө, а мїјө-ед огө-жэ пондө ұзны. Мїан государствоеыс сїҕ-жө керө быд берсасө војнаыс кежө, јонмөтө Гөрд армїа.

А мїан ужаліе јөзлэ бура колө отсавны нуөтны етө ужсө. Аслыным колө керны кружоккез, кытөн велөтны војеннөј уж, велөтчыны лыҕеыны, лөзавны газзез, сајөвтчыны сы шөгја і сїҕ сзлан.

Өнї өтїрыс керөны-нї асланыс сэм вылө самолоттез, танккез. Быд ужаліе пунктэ ужаләмїе, мед јонмөтны војеннөј текнїка асланым страналіе.

Ме талун сїҕ жө асланым дөревчаөт мөда эктыны сөм „Клїм Ворошїлов“ нїм дїрїжабль вылө. Бур бы вөлі өктыны собранно да сы вылын сорнїтышны, кыҕ чулотны дас кујїмөз во лун Гөрд армїаліе. јонмөтны і велөтны војеннөј уж.

— Талун вашәтїеэ-ед собранно вылэ, наҕтө чожа лөас. А мө теныт дїрїжабль вылат снї-же гїжа 50 ур. Ас мө сөрэ вөтчэны быддөныс,—рада вїеталіе Пашалөн ај.

— Бур ета, бур, аја,—горөтчїе Паша да пөв кок вылас пондіс четчавны.—Муна собранно вылэ, дак ешө унажык сетчїн өкта.

Кымөрөн табак щын керкуас ветліс. Горён, шупыта муніе собранно.

— Осны военнөй уж велөтан кружоксө өддөн бура колө. Сетөн быдөнным мі велөтам, кыч не сетны враглө асеіным страна.

Інкаез, пывкаез, мужіккез—быдөнныт пырө военнөй кружокө. Віт вота план некінлө ог сетө рачны. Кіјән і кокөн сувтам віл ужаліе јөз страна понда,—етақ помаліе асеіс сорні член селсоветіе Паша сорнытөм бэрсан.

— Колө ета!

— Бура колө!

— Ог сетө страна буржујезлө!

Мунісө быд әміе гора кыввез.

Етақ асеіс деревна Пореккын военнөй кружок, кытчө пырісө 27 морт.

А Паша котрасіе отір коласөт, әктіе шупыта сөм. Собранно бөрын кокніта віеталіс:

— Јорттез! Талун ужыс керсіе уна.

Гіжө сөмдә іріжабль керсөм вылө Оетім военнөй кружок. Ас ужалө чорыт-жыка сіја. А вот етіјө сөмсө, көдә талун ме өкті, дас кујім шаф (руб.) сетам керны «Клым Ворошлов» німа діріжабл.

Ешә міјө вунәтім токо корны міјан моз-жө керны мөдік деревнаос.

— Сбыл, сбыл!

— Корны колө, корны!

— Бебеј деревна корны!

Кулмісә отір собранно вылын.

Бөрісө торја мортөс, кәда мед ветліс Бебејө, віеталіс ета керөм жыліе да коріс ніјә етақ жө керны.

Төліе вераліе јенөжын, кіетіс му вылә асеіс сөстөм југытсә. до-лыт ловаарны өтәрас. Паскалө морос. Мунісө отір собранно вылісан гортө. Муніе і Паша. Ветлісө долыта думаез јурас талунна керөм жыліе:

— Быд ур (копейка) міјан зубыта вачкө врагтез куца!

Красноармееч гіжан кнїжка выліс

„Часовїлї пост вылын сулалїкї колї асїкї вїцны чожїн,
нї вунїтїмїн, мїдїк жылїс нї думажтны, пыр тїд вылын вї-
цны і нїкжавны асїс пост і нїкїр кїїс нї лїцны оружїїд“

(Гарнїз. устав РККА ст. 123)

Меным колї кык час сулавны пост вылын. Сыбїрын нїл
час шотцїгны караулнї керкуын, бїра кык час пост вылын і
сїц бытса лун і ої.

Кїровїї пас ме вылын велалїма чулїтлыны куц дальнї-
восточнїї тїввез. Лун і ої сїїа мороз вылын. Сїц і ветлї чї-
совїї дынїс мїдїк дынї. Керкуї нїкїр оз пыртлї, шуч кын-
мїм, кыц і тундра.

Нїжжївтан градуснїк вылї, спїрт летцїгїм пыдїсїс
ас, нїл увтын 55—60 градус.

Ої дїдїн кїцыт. Шын мороз. Жагїнїк, жагїнїк оскїввї-
зїн ме ветлїта прїковїї гу гїгїр.

А мороз сїц і чеплалї ныр-
їыв, кутчї чужїм бан бердї. Гїн
лыссезын шогмї пуж, кїдїїа чо-
жа їыгалї. Гїннїз кунлїтїн гїн
лыссез оча лїкасїны. Чуннїзїн
гїннїз огтан, весїтан гїн лыс-
сїз їы торресїс

Тїд вылын пыр: ме вылын
вїт склад, кык амбар, кыкїамыс
їбїс, сїїїм замок, нїл ведра,
кык багор. Етїїд быдїс меным
колї доцїраїтны. Нїдїр мыїїс
ме бїра і бїрїа, мыї меным ко-
лї вїцїтлыны. Мукїд кїдї їурын
оз ло їбїс нїтї амбар. Ме бї-
ра вїлїс пїсса сїрїгїн бїрїгїн
їурї течны, мыї меным колї
доцїраїтны.

Устав сөртү ме ачымс віза: нождаса гөгөр, кывзіа, оз-
ја мыј кыв.

Шы не төв, өтік мороз тачкөтө шоычтіка. Көр токо—жаз
төв јывсаң кылас кыгаңкө ыласаң кок шы, доф зуркөтөм
нето лым муркөтөм. Жагона чулалөны мінутаез.

Тон-тон-тон-кујіміс городын вачкісө часsez. Чожа вежан
кад. долыг бэра лоас шотчісны.

— Мурк-мурк—сэстөма кыла кінкө ме дынө сібөтчэ. Сув-
ті і кывза. Окков шыез лөбны матынжык і матынжык. Кінкө
локтө гугасөмөн. Чорыта жміті вінтовка. Ада кінкө ме дынө
сібөтчө.

— Кін локтө?—горөті, ачым сіннезөс быщөмжыка весөта.

— Öста өм,—шыасө төдса шыөн Петров,—ојга часовөј.

— Јурсэ ассіс өштас,—гажөн ме гэрөтчі. Ој кежө содтөны
часовөјезөс јонжыка дозірајтны.

Етаз мјө Петровкөт горнөтчімө. Öтік шуас озда жын
пословица, мөдік горөтчас мөд жынсө.

Сің өта мөдөс төдам. Ета мјан кык коласын бытөе парол.

Горнөтны пост вылын оз туј і мјө сек-жө јансөтчім. Чу-
лалас кык дас гэгэр мінута і бөра пантагам. Сөкыт көровөј
пас пельоннез нырыштө. Вінтовка лөб сөкытжык і сөкытжык.

Піміез муркөтөнү. Мукөд кадын кылан кінкө бэрсаң локтө. Те шупыта бергөтчән, сіннезөн пессан адзыны пемытінгіс, пеллез кылөны быд-коф шы, а абу һекін.

Сыбөрын казалан, етіја говк міјан осколөмлөн сетгө стөнасан. Ветлөта бөр да оң, винтовка богті вескыт кі вылө.

— Сулав! Кін локтө?—угов сајсаң горөтіс Петров.

Вот бедаыс! Вунэті—ед думажтны віль пословица. Шупыта понді јур вемөс бергөтлыны, оз шогмы һем. Јурын бергалөны һоль ведра да кык багор.

— Сулав, лыјны понда!—Быщөма кыла, Петров пондіс жольөтны винтовка затворөн.

— да етө ме!—горөті пемытінас

— Һекінөс ог төд! Пароль, һето вїја.—Піміез Петровлөн пондісө муркөтны бу, ажык і шупытжык. Кың мыјкө јурын оовіс:

— Көјініс повны!—рјакөсті ме өм тырнам.

— Бөрө һе ветлыны,—горөтіс Петров, сералөмөн пондіс сїбөтчыны ме дынө.

— Мыј бура кынмін?

— Ег, а те?

— Ме ег-жө.

Сїң бөра јансөтчәм оқлаң өтлаагтөң. Кыкнанным думажтам віль пословица.

Һоль час вартіс. Локтісө мїјанөс вежны. Мїјө мунім шотчїсны.

КІН КАМАНДУЈТІС ТСАРСКӨЈ АРМІЈАЫН І КАМАНДУЈТӨ ГӨРӨ АРМІЈАЫН

ТСАРСКӨЈ АРМІЈАЫН:

ГӨРӨ АРМІЈАЫН:

Помешпїккез 51%

Крессана 53%

Купеччез 36%

Ужаліссез
заводдезіс 20%

Кулаккес 8%

Служаш. ремес.

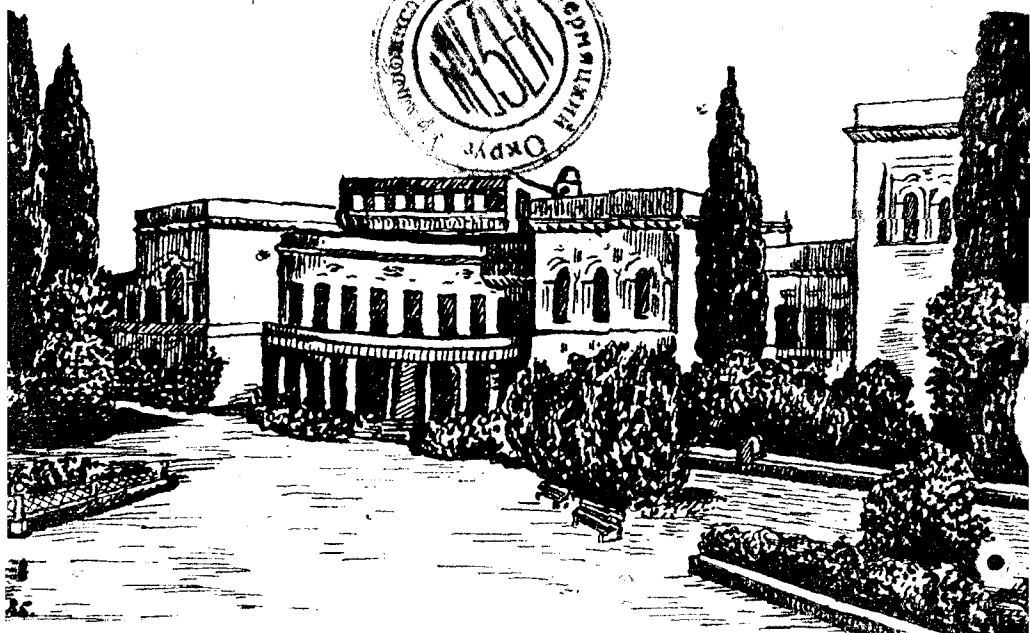
Поп увтыр 3%

і мөдік ужаліссез 27%

КЫТӨН ОҖЖЫК ТСАРРЕЗ ГАЖӨТЧІСӨ, ÖНІ СЕТӨН УЖАЛІГ ЈӨЗ ШОТЧІГӨ

Ылын, ылын лунлаңас, сарің дорын (морҗо дорын) ем места, кәда шугө Крымөн. Ета места бур да гажа. Сетчін шогмөны јаблокқез, грушаез, быд-код јағөддез. Воздуқыс өддөн здоров, Шондыс бура шонтө да уна југытсө чапкө му вылас.

Вот ета бур местаыс оҖжык, тсар дырны, мјан ужаліг јөзлө і вөтө ез угкөтчыв, нетоҗе ешө сетчін шотчигны.

Городдес сетчін ыжытөс. А керкуез кышөмөг? Кың сказ-кыын. Кін-жө оліс етшөм керкуезын? Кін керіс нїјө? Уна со (100) во гажөтчїсө сетчін тсаррез і нылөн увтырыс. Нїја ужалігезез сөм вылө керїсө сетчін натофїл аслыныс керкуез, мед гажа гожуммесэ чулөтны, вес олдм шөгја шотчїгны да сарїңас купајтчыны. Местаыс сарїң дорас гөгөр вөлі ны кі-под увтын. Нїја агныс токо вермїсө сетөн купајтчыны і шон-тігны, а ужаліг јөз матө ез вермы сібөтчыны.

Тсар аслас зон понда натофїл сувтөтїс Крымас ыжыт, уна жырја керку, кәда шугө „Лывадїјскөј дворец“. Ета дворец

сулалө сарің дорас, југ-код чочком. Жыррез ыжытөс да југы-
төс. Ошыннез ворота пагтаөс. Быд пельөсө шондйыс чапкө
ассіс југөр да вашөтө зараза. Світталө гөгөр, сін гусалө.
Крымын сарің дорын сетщөм ыжыт керкуез уна. А керкуез
гөгөр саддез, ҳоріңдез (цветтез). Вот кытөн вөлі рајыс тсар-
резлө і буржујјезлө, а ужаліг јөзлө етщөм олөмсө попpez
көсјісә кулөм бөрын.

Уж крессанінлөн да рабочөјлөн вөлі сөкыт, а кыз нја
олісө?. Мед вескөтчыны шогөттезіс, больчыаез. езө вөлө, а
докторрез вөлісө јеща. Не вес-ед мјан крессанасө вескөтисө
знакаррез. Нем ез кергы тсар дырны, мед деревња мјан
вөлі здоров.

Совет влагъ бергәтө важ олөм. Бура песгө сја, мед де-
ревња вөлі здоров да вына. Больчыаез остө крессана понда.
Мед дона курорттез вылө (сарің дорө) әні уна іңдәны ужә-
ліс крессанасө вескөтчыны. Курортын өддөн бура віңоны,
вербөны—јукталөны, вескөтөны, ветлөтөны ны гөгәр доктор-
рез.

Лывадіјскөј дворечын остісө курорт крессана понда. Са-
ріңын нја купајтчөны, тульөтчөны, шонді вылын шонтісөны.
Рыттезнас ны понда сувтөтөны спектакльез, контсерттез.
Мукөд кадас агныс, кыз вермөны гажөтчөны.,

Мјан Комі округын өні ем шотчісан керку Куваын, кыт-
чө ветлөны шотчісны ужалісгез—служашшөјјез, крессана і
веләтчісгез.

Вот ета шотчісөм!

јуагө, чельәф, ез-ја ветлы кін курорт вылө тіјан деревњаиг?

Ветліс-кө, јуагө сыліс, кытчө ветліс, кыз оліс сетчін?

Іңдылісө крессанаөс курорттезө.

1927-28 воө	45	морт
1928-29 „	67	„
1929-30 „	77	„

Шотчісан керкуезө:

1927-28 воө	118	морт
1929-30 „	267	морт

Отсалігез

(Озус № 1)

Віжжітө, унналомөн сылө вартан машина. дугдывтөг гојо колтасө. Пырөны нја машина өмө, кыз пыдөстөм өр кынөмө. Пуркјө каяө кымсрөн іңас тылөп да шеп, зерөн резгө тугыс. Бокын јоркјө төлөтчан машина. Зарні шорөн котөртө зөр туг. Уж піө... Вартөны колкозниккез мыңтөг.

Павжун бөрын токо јештісө вөрзөтчыны вөввез, токо пондөтчіс горавны барабан, кыз гуна-дынын мытчігісө отсалігез—велөтчіс челаф, кәдна сыланкыввезэн пырісө гумеңнікө. Озас оскалө учітік, кыз лудык, Јогорок.

— О-о. Отсалігез-тај, віль вын-тај локтіс. Локтө, локтө відчизам тіјанөс...—Горөтчіс гажаа колкозга председател Кона-Өндруш.

— Каяім ужавны кыкдас-кыным морт. Кінөс кытчө сувтөтан Өндруш? Керам быдэс, мыј щөктан,—рапортујтіс шупыта Јогорок,

— Өтіккес колта пөртчавны, мукөдыс јікі куравны, вйткыным морт каяө іңас стопа талны,—сетіс пріказ Өндруш.

— Јорттез, уж-бердө—сетіс команда Јогорок.

Кыз воробейез быр-р-р-р лебзісө туж-выліг—розытчісө челаф гуна-папта, кутчісө уж-бердө.

Кувтыртөны челаф, ужалөны. Вот сетөн сізім кыным морт вундалэны колтаез. Завс да завс гојө чарла колта јыез. Өкгісө нја машина-гөгөр быдса чукөр. Өндруш дугдывтөг гујө машинаө колта-бөрсань колта. Ез ешө машина јешты сөлыштны колтасө ас гыркгіс, віңөтан—мөдөрсань бөра-ні Өндруш дарсалэм віль колта.

— Ег доҗмы... Ег бата і каҗав—шакардаэн, леҗчі... Ту-пыль четчіс ачыс ешö буржыка мукэдысса гералö. Тресітчыш-тіс да пондіс бöра каіны стопа-вылэ. Јогорок пыріс гунаэ.

Пемдан кадас-ні вартөіс суыс. Медоöрја қолтаез пырісэ машина гыркö. Уңһэвтис ешö öтпыр барабан, сөвзіс вартöмсö да жағлыв, гурэтэмэн сувтіс. Токо этнас төлөтчан машина голгэмөн пондіс сестэмтны медбэрја гу вороксö.

— Ыжыт атöө тіжанлö чельаҗ. Бура отсыштіт...—Ошкö Öндруш чельаҗсэ ужалөм-бэрын. Мöдпыріс бэра ед вунэтэ міја-нэс, уж тіжанкөт унаөн перытжыка мунö.

— Пыр готовöс.—Лебтыштіс кісэ јур вевдэрас да горөтчіс Јогорок.—Но, јорттез гортэ. Öкэз быдөнным пондөтам сыланқыв.

Вөрзісö чельаҗ посадлаң. Вартан машина тујэ сајмэтіс рытја лөнсö піонерскöј сыланқыв. Ылэ, ылö паскалö да öші-сэ ва-сајас кыввез:

Міјö чельаҗ піонеррез

Раҗејтамэ уж і гаж.

Мунам оқлаң. Мі віль геррез,

Кеж те тујліг олан важ....

Ашын школаын мытчігіс вільтор: карідорын вэлі öшöтэм сöд пөв. Сывылö җев кыза, госаа гіжэма мелэн: „Тулу Гріш да Јака-Міш пышјісö ужіг ез отсалэ қоллектівлэ. Сетщöм дыш кучіккез міжанлэ абу јорттез.“

Тулу-Гріш талун горөн локтіс школаз. Пыріс да медпер-во-жэ өінлас угіс сэд пöлыс гіжэмнас. Віҗэтіс да лөгэн горэтчіс:

Кін ноко ешэ гіжіс? Пельбоккесэ ме сыліг қлопэта.

— Ок те-е дыш кучік. Те жэ дышэтчан [да ешö і пельбок-кез мэдан қлопэтны. Міжан быдсэн қоллектівыс етэ гіжіс. Мыј қоллектівлö мэдан паныт мунны? Кішканыт вöснйт.— Оқасэмөн баітэны öтмэдөрзаң чельаҗ.

— Коллективын, Грiш, вын.—Сибэтчiс сы-дынэ, пуктiс пельпонлас кiсö да горэтчiс Јогорок.—Ен лэгав, ачыт виноват. Коллективiс некөр оз ков јансөтчыны... Вежэртiн?

Кағалис Грiш неладно төн керiс. Гэрдэтiс, шы ез понды сетны, сiнваез тыртöны сiннесэ. Мөртчэтчiс жоғас да оз i вэр-этчы, кығ стоб сулалэ.

— Коллективлэ сэкыт мунны паныт. Ачыс, другö, виноват.—Гөрөтчiс бэра јогорок.

— Ог-нi сегга понды пыкыны... Мэдпырiс муна-а-а... Пiльскыны кутiс Грiш.

— Вот бур. Важын-нi бы сiғ—некөр сегга ен пыкы, ен мун паныт коллективлө. Ен горзы, дугды. Мэдпырiс мунан субботнiкэ. Бура-кө ужалан сэд пэв тyjö гэрд пэв-вылэ шедан...—Сералэны чельад.

Сiлнiтiс Сiлкан урок былө. Чельад уккэтчiсö жырö. Грiшу кокнiтжыка ловчiсiс да öтлаын јорттезыскөт пырiс урок былө. Јурас катчiсiсö думаез субботнiк јылiс, коллективнöј вын јылiс...

ЛЫКАЧОВ.

Нефт

Нефт му паста быд өвирлэ өддөн колэ. Наука лүне-лүнө лебтө текника, а нефт етјө текникасө пыртө оланө. Ужалэм наукалэн нефттөг сэкыт-бы вэлі.

Тракторөс, комбайнөс песөн он лонт. Аэропланлө му бердје не жансавны, кыз он јуктав ејө керөејнэн. Автомобил, брөневик, танк сулаласө нефттөг, кызі кымөмөсө.

Нефт—өојан машиналэн.

Кыз кошшөны нефт

1928 во арэ Чусова ва дорын кошшисө мүе үдобреноез. Бүрүтисө оста пыдынанас 340 метр. Удобреноые тужө мытүеіе нефт.

Ешө пыдэжык бүрүтисө остасө 414 метрөз, пондіс ачыс нефтыс лыжны—петны. Öтiк еуткiөн 400 тонна петіс.

Сіз өөсіс нефт Верхне-Чусовској городок дынын. Кін чэјтiс естiс етiщөм богатство? Öнi лыдiөнi нефтсө пастанас му пыщкас Уралскөј керөссезсаң Волга дөрөз.

Кыз пырөны пидө му пыщкас?

Нефт адзыны зырөн гарөмөн он вермы. Кошшөны нефт бүрүтiсөмөн. Бүрiтiөнi кык-нож: вартөмэн вылісаң і бергэтөмэн.

Вартөм-ножнас машина лебтө вылө і лезө өддөн сөкыт өжын. Мед оста боккез ез кiсөсө лезөны щөщ труба і сiз гарјөны озлаң. Жагөна мүнө ета-нож гарјөм. Төлісөн вермөны гарјыны 40 метр гөгөр.

Мөд-нож бүрiтiсөмөн машина оз лебтав өжынсө, а бергөтө, кыз напарјаөн. Бүрiтiсөм ета-нож мүнө шупытжыка. Төлісө позө пырөтны 100 метр гөгөр.

Вартөм-ножөн бүрiтiсөм донажык бергөтөмсө.

Кыз лебтöны нефт

Буритöм остаёт мукöд пара нефт петö ачыс, лыö, каяö, кыз по-жарнöй машина понис. Вермэ суткйөн петны 250000 тонна. Но сиз овлэ жеца. Унажык вöсалö нефт лебгыны насосөн. Насоссö лебталö машина. Сразу öтик машина вермэ лебтавыны 30 насос.

Мыј шогмö нефтис

Нефтаниöй промысоллезын емэс натодил заводдез, кытөн нефтис петкötöны карасин, бензин, мазут и уна мöдикö. Мазут оҗжык мундис пес туйö. Öнi натодил машинаөн сес петкötöны ешö бензин. Бензин карасинса донажык и уна сийö колö: адропланнез, мотортсиклеттез и уна мöдик машина ветлö бензинөн.

Öтик морјогањ мöдик морјоöз трубаез-пыр

Нефт вел-тума мийö вузаламö вијир саяö. Сы туйö сетчинис ваяла-лам машинаез. Нефт вијир саяö мунö Чорнöй морјо вылöt. Медуна нефт мийö лебтамö Каспийскöй морјо дорын.

Быскавыны нефт көрт туй вылöt сувтö донөн и уна сетөн вöдитчöм и вот Кавказскöй керöссез вылöt город Бакусањ Батумöз лöсöтöмас көртөвöй трубаез, кузаназ 883 км. Етвија трубаез-пыр нефт котöртöз Бакусањ Чорнöй морјоöз.

1928 воö нужöтим трубаез Грозвöй городсањ Туапсе городö. Вит вöса план сöртi пунктöм лöсöтвы етшöтм трубаез уна мöдик нефтаин промысоллезын.

Ијичлөн букта

Етвија букта ортчөн Баку городкöt. Естөн ешö гражданскöй война пара морјо орсис. Морјо вевдöр сивтталис. Ва вевдöрö петисö ва поллез. Етвија нефтаниöй газ. Челадоккез öзтасö спичаөн етвијö ва поллезсö и газ и нефт басöка сөтчö.

Ва вевдѳрын нефт і газ вiставлiсѳ, ва увтын-пѳ муас ем нефт. Важын-нi естѳн мѳдiсѳ сувтѳтны нефтаннѳј промысоллез. Вермiсѳ кѳрны токо ѳнi. Берек дорѳ морјосѳ кытѳѳвтiсѳ плѳѳинаѳн. Васѳ плѳѳина пыщкiс качајтiсѳ і сетѳ сувтѳтiсѳ нефтаннѳј вышкаез. Вышкаез му-кѳдлаын сулалѳны ваас.

ѳнi Ілјјчлѳн букта годнас сетѳ 800.000 тонна нефтсѳ. Лосѳтѳѳны ылѳжык морјо дорсѳ ешѳ јѳрјыны да унажык сувтѳтны вышкаезсѳ

Ужалiсез городын.

Мiјан кiјѳ оզаса нефт промышленiккезсаң сурiсѳ умѳл про-уысоллез. Тујјез быщѳмiка ез вѳлѳ. Нефт кыскавны ез туј.

Баку город гѳгѳр вѳлiсѳ медуна промысоллез, вѳлi умѳл город. Сiјѳ і шувлiсѳ натѳе городѳн. ѳнi керѳ быдѳс вiлiс. Керѳ ортѳѳн Баку городкѳт ужалiсезалѳ городок, кытѳн абу не щын, не са.

Вѳјна нефт понда

Ешѳ неважын быд му паста нефтаннез вѳлiсѳ капiталiсттез кiын. Мiјан госуларствоын вѳлiсѳ нефтаннѳј короллез Нобел воннез, Лiјан-зов зоннезнас, Манташов і мѳдiккез. ѳнi нiја олѳны вiчiр сајын. Вiчiр сајын ѳнѳѳ нефт кык компанiја кiын.

Важсаң муѳд баснi: „кiн кiын нефт, сы кiын і мiр.“

Ета баснi сѳртi тујѳ вiставны, кiн вескѳтлѳ мiрѳн кiнсаң ле-бѳны вѳјнаез. А петны вѳјна вылѳ ѳнi нефттѳг оз туј. Быдѳс вiсѳѳ нефт вылын. Ешѳ iмперiалистiческѳј вѳјна пора бенчiн ѳтiк лунѳ вiз-лiсѳ 36000 тонна.

Нефтаннѳј короллез ѳта-мѳд коласын вермасѳны. Англiјскѳј ко-роллез пырѳны-бы Американскѳј короллез увтѳ, а быдѳс короллез пiннезнысѳ медбура јiрѳны Советскѳј нефт вылѳ. Ускајтѳны ассiныс правiтелствосѳ мунны мiјан вылѳ вѳјнаѳн, мырдыны мiјанлiс нефтан-незсѳ.

Мыла лөгөс мјанлө нефт вјзгесез

Октябрскөј револутсја мырддс мјан му вылын корольезліе неф-таиннез. СССР-ын нефтыс кујим мільард тонна. Сымда нефт некыщөм государствоын абу.

Гражданскөј војна пора укөтчсө мјан нефтаиннезө:

Англіја босліс Баку, Японіја Сакалн, Прансеја лөсөтчыліс бостны город Грознөј.

Гөрд арміја дыв керс вашөтс быдөс куз пнча корольесө. ду-у-у-н керсэ быдөс капіталістез. Пондсө втчсены ог-ја мјө асным сорласө ужалөмнас.

Пондсө пессны уна берса мјанлө лөсөтны, мед падмөтны уж нефтаиннезын. Медалсө вредітеллезө інжөнеррез, текнјккес коласіе, коднја ужалсө нефтаннөј промысоллез вылын.

Уна керсө умөл ена вредітеллез мјанлө. Тјө кылтө-ед ыжит делоз бөрјіесө Москваын вредітеллез јыліс „Шактнскөј дело,“ „Промпартіја“.

Кыз оз пессө капіталістез зугвы мјанліе уж, но пыр вылөн көјн пннезын чегласөны мјан ГПУ да Гөрд арміја бердө.

Мјан нефтаиннезын сувтөтчө промысол өні сіз, кыз ез вермө вөтөн адывны мјан озда „натөс корольез.“.

Мунда нефт быд му паста.

Нефт быд му паста лыддсө сөзім мільард вт сө мјллон тонна (7.500.000.000.) СССР-ын кујим мільард тонна, Јужвөј Америкаын 1400000000 тонна, САСШ 930000000 тонна.

Мунда нефтаиннезын мјан нефт: Бакуын 1.500.000 тонна, Грознөјын 900.000.000 тонна, Урал вылын 270.000.000, Сакалнын 105.000.000 тонна ј мөдкннезын 225.000.000 тонна.

өлектрічество

Мортлөн уна отсалісез, көдна коласіе медбур отсаліе—өлектрічество.

Ыжыт, візыв ваез вылын лун і ој ужалоны ыжыт өлектріческөј пабрикаез—гидростантсіјаез. Ніја меднөј проволокаезөт індөны городдезө, заводдезө да колхозезө өлектрічество.

Өлектріческөј стантсіја вермө сетны ассіе токсө 1000 кілометр сая. Кыз бы ез вөв өлектрічество городын, өтірлөн оланые унаөн вөлі-бы умөлжык. Карасін сотны коліе моржын ва мұнда. Ем-кө өлектрічество, бергөт кнопка стөнаын, керкуат лоас југыт.

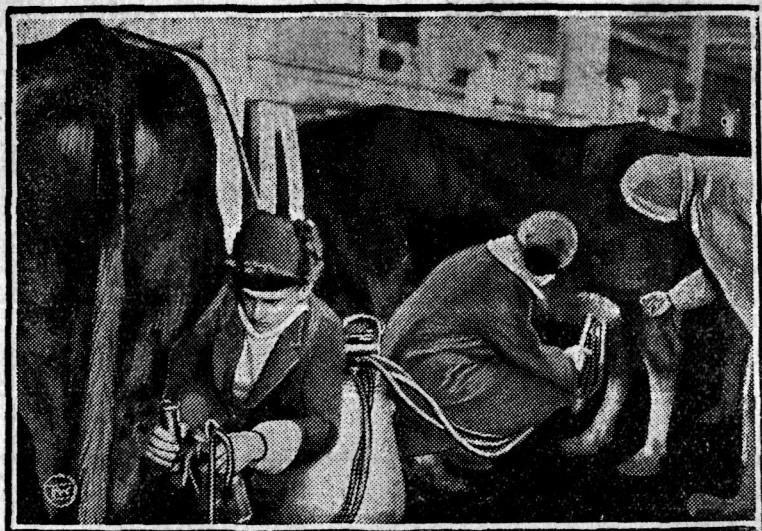
Өлектріческөј бі сотчө өддөн југыта, сіннез оз щыкө, бус абу. Сіја донтөм, кычө колө керкуат, сетчө і лөсөт.

Городдезын уна заводдез, пабрикаез, ніја ужалоны өлектрічествоөн. Рабочөјјез локтасө асывнас заводө, бергөтасө рычаг, повдасө гымавны машинаез. Рабочөјјез тово індөны уж, а машинаез асныс ужалоны.

Совхозын

Лунлаанын, Ростов город гөгөрын ем ыжыт советскөј козајство, көда шусө „Гігантөн.“ Нылөн өлектрічество медоқза отсаліе: мұнда нылөн наные шогмас, ніја арнас-жө вартыштасө вартан машинаезөн. Машинаезсө нылөн бергөтөны өлектріческөј моторрез. Быд вартан ма-

шина бергөтчө моторрезон, көднүлөн выныс даc вөвлөн мунда. Эта машина өтк часөн вермө вартны өтк тонна су (1000 кілограмм). Машина дынын сулалө өтк морт, көда тоько віçотө да кыт колө лөсөтө. Машина вартас, төлөтас і кіслас мешөккөзө, колө токо кыскыны гортө.

Мөс вөдтан совкозын кіезөн мөссез оз выетө. Нылөн емө өлектріческөй выетјсез. Өтк морт выеткө вермө дөчјрајтны нол мөс. Јөв мунө сепараторө, кытөн шөгмө кіçөрік нөк, а сыбөрын чөскыт, сөстөм вј.

Курөг вэдтан совкозын тіппез пөжөны өлектрічествоөн. Етө өлектріческөй пөжансө шуөны інкубаторөн. Сіја вермө өтк пөжөмөн петкөтны 15000 тј. Курөг вермас пөжны кык даc тјп, а то і јещажык.

Городын

Ыжыт городдезын, кыç Москваын да Јөнінградын, јөзыс подөн ветлөтө јеща. Сетчјн улчазез куза течөмас релсаез, көда вылөт ветлөны вагоннез. Вагон вевдэрас керөм көртіс дуга, көда кысө проволочка бердөт. Эта дугаөт өлектрічество леçө вагон увтө. Вагон увтас емө моторрез. Ена өлектріческөй моторрез бергөтөны оссесө вагоньслө і вагон муно.

Өтк вагонө јөзыс төрө 50 морт. Ена вагоннез ветлөны перыта і јөсө кыскалөны донтөма.

Городіе городö

Тижö, челад, быдöнныт тöдат теле-
фон. Мөдан бажитны звонит, бое кижат
трубка, вайöt сижö пель дынат да кор
тсентралнöјліе стантсїа номер, кытчö
мөдан звонитны, і те етаз верман
бажитны жорткöt.

Öлектрїчество проволокаезöt шы-
езсö нуötö мөдік трубкаö, кытөн
нїа быдöс кылöны. Бажитны позö
н-токо аслат городын, но і мукöд
городдезкöt, кыз Ленинград бажитö
Москвакöt. Коласныс 500 кілометр.

Öлектрїчество страпайтö

Ленинградын да Москваын жöзыс гортаныс обедсö өзö пулö. Нїа
ветлöны сожны столовöјö. Ена столовöјезын быд лунö сојлöны суре-
сезөн жöзыс.

Сетчин быдöс керö öлектрїчество: наң пöжалö, картовки пöвсалö
быд сојан вермö пуны, а сојом бöрын і бекöр-паң мїекалас.

Больничайн

Öнї больничазын öлектрїческöј жүгөррезөн доктуррез вижötöны
мордїе гыркїе шөгөттезсö. Ена жүгөррез шүсöны „Ренгеновскöј жүгөр-
резөн.“ Мїжан Кудымкарскöј больничайн сетчöм прїборыс, кöдаын шөг-
кöны ена жүгөррес, ем-жö.

Öлектростантсїаез Соїуз папта.

Öнї строїтчöны быд СССР папта öлектростантсїаез. Вїт воеа
план тыртöм кежö мїжан СССР папта ласö вїт дасеа унажык ыжыт
вына öлектростантсїаез.

Мїжанлö колö керны сїз, мед öлектрїчество отсалїс быд ужалїс
морглö омөн Соїузöтнїс, мед öлектрїчество согчїс быд керкуокын.

Вижötö карта вылö, кыз пунктөм вїт годса план вылö öлектрофї-
тсїруйтны странасö. Карта вылын пїатнайтöмас 39 öлектростантсїа.
Мукöдыс ны коласїе ужалöны-нї, а мукöдыс вöлїе керöны. Ена стан-

теҥҥаез пондасо ужавны: мукбдыс чочком шомбн (вабн), мукбдыс нур мубн (тоҥфбн,) а мукбдыс нефбн да му шомбн (каменнб) уголбн).

Гидроэлектростантсјаез

Карта вылын погб лыддыны электростантсјаез, кбдја ужалбны вабн (гидроэлектростантсјаез.) Нја быдбсыс 10. Нес, шом, нур му нылб оз ков.

Ленинград гэгбр Волков ва вылын ем ыжыт Волковскб) электростантсја, кбда ужалб чочком шомбн. Выныс сылбн 58000 килватт. Отк килватт--вын отк ббвлбн Ета стантсја электрбчествобн ужалбны набрбкаез да заводдез Ленинградын. Ленинградыс понда ешб керсб Свр ва вылб мбдбк электростантсја. кбдалбн выныс лбас 80.000 килватт.

Вбзбтыштам карта сертб уван. Днепр ва вылын строитчб гидростантсја „днепрострб“ кбда јештас 1932 воб. Ета стантсјаыс лбас мед-вына СССР-ас ета вјт воб. Выныс сылбн лбас 810.000 килватт. Сы вынбн пондасб ужавны влб ыжыт заводдез. Ена заводдез керсбны шбц „днепрострбјыскбт.“

Медуна гидростантсјаез Кавказын. Сетчбн 7 стантсја. Кбр нја керсасб быдббн, выныс нылбн лбас 137.000 килватт.

Тјбб пофб, челбф, кагалбт Кавказын гидроэлектростантсјаез медуна. Кавказын уна ыжыт кербссез боласын ваез эдббн вбзылбб. Нја кбтбртбны кербссез вылбсан да ббд выннас усбны ыжыт јззез вылб. Выныс нылбн сетцбм ыжыт, вермбны кылбтны ыжыт јззез. Сјбн б сетчбн электрбческб) стантсјаез керббны ва вылб.

Электростантсјаез нур му вылын

Обн бајбтам нбвна электростантсјаез јылбс, кбдна ужалбны нур му вылын. Сетцбм стантсјаез керсбны 11. Мукбд стантсјаез ужалбны-нб нур му вылас. Нур муыс лыддбсб 211 мбллард тонна (тонна-ын 1000 кбллограмм) Мјбан СССР-ын 198 мбллард тонна. Мед нурын му ез вес кужлы, сјјбн донтбмжык лонтны электростантсјаез. Нур му-бн ужалбс стантсјаез унажык Москва гбгбр да Ленинград гбгбр. Лунлаңын да Кавказын нја абубб. Сетчбн нур муыс абуб, нылбн ем асланыс лонтјсан, кбда унажык сетб шонытбб. Ета нефб да му шом.

Электростантсјаез нефб да му шом вылын

Электростантсјаез, кбдна пондасб ужавны нефб да му шом вылын мјбан СССР-ас 18. Шом вылын электростантсјаез унажык донбасын, Ростов гбгбр, Москва увббрын. Кавказын го-

rod Бакы гӱгӱр стантсїаез ужалӱны нефт ылын. Вынсӱ нїа сетӱны 140.000 кїловатт. Ӗлектростантсїаез шом ылын Ленинград да Москва гӱгӱр ӱнергїа сетӱны 344.000 кїловатт, сїа мунӱ пабрїкаез і городдез јүрдӱтны да керкүез.

Вїт годса план тырӱм кежӱ, кӱр мїан јештасӱ план сӱртї быдӱс стантсїаез Сојузз папта, выныс нылӱн лас 5.400.000 кїловатт, а 1913 воӱ выныс ӱлектростантсїаезлӱн вӱлї невна унажык 1.000.000 кїловаттса.

Медыжыт стантсїа

Ета вїт воӱ медыжыт ӱлектростантсїа лас „днестрој“ выннас 810.000 кїловатт. Вынажык Волковстројса 14-је.

Ета вїт воца план бӱрын лас мӱдїк вїт воца план. Сїа вїт воӱ мїјӱ лас вынажыккӱе да богатжыккӱе ӱнна сӱртї.

Сек ӱнна ыжыт ӱлектростантсїаез тужӱ ласӱ мӱдїк ешӱ выннажык ӱлектростантсїаез.

Мӱдїк вїт воӱ пондас керсыны ыжыт ӱлектростантсїа Волга ва ылын. Выныс ета ӱлектростантсїалӱн лас 2.500.000 кїловатт, унажык „днестројса“.

Ета стантсїа лас медыжыт му ылас. Быд вын сылӱн пондас мунны Жыгуловскӱј гораезӱ, кытӱн ем уна чочком му, сој, бур їз, песбӱ, мытчасӱны і нефтаїннез. Мед быдӱс ета вес ез ов, керӱны вїт заводдез. Ена заводдез сїз-жӱ пӱндасӱ ужавны „Волгастрој“ ылын.

Асывлан Жыгуловскӱј керӱссезсан мунӱны ӱтвылына, кӱс Самскӱј муез, кыз нылӱ сетны ва, нїа сетасӱ бур урожајез. „Волгастројлӱн“ вын пондас вашӱтны Волга ылыс васӱ і мӱдїк учӱт ваезїе ена муез ылыӱ.

Ӗлектрїчество мӱдїк странаезын

Шедтӱны ӱлектрїчество: Амерїкаын (С. А. С. Ш.) 22.000.000 кїловатт, Германїаын 6.000.000 кїловатт, Швейтсарјаын 1.380.000 кїловатт.

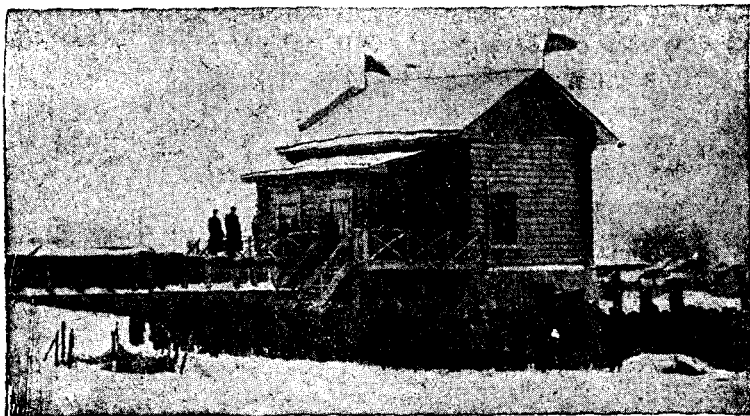
СССР-ас ета вїт во понӱ пондасӱ шедтны 5.400.000 кїловатт.

Медыжыт стантсїа вїзїр сајын стантсїа Генсеї (Амерїкаын), выныс 612.000 кїловатт.

Медыжыт стантсїа му ылын лас „днестрој“, выннас 810000 кїловатт.

Міжан округын

Өні, чедад, невна бајитам аславым округ жыліс. Міжан Кудымкарыс суладбө өддөн ылын промышленнөй городдесан. Сіја Уралскөй электростанція планас ез сур.

Кудымкарын міжан ем электріческөй станція, выныс көдөлөн 30 кіловатт. Сіја үчөт вынэн оз вермы Кудымкарлө тырмыны. Выныс сылөн тырмө токо жын Кудымкарыслө. Онергіясө станція Кудымкарын өні вічө 53.250 кіловатт. 1931 во понө пондасө візны 499.500 кіловаттөз.

Быдсөн 1931 во кежө колас 552.750 кіловатт.

Кудымкарскөй пруд вылын тујас сувтөтны гидроэлектростанція, көдөлөн выныс лоас 173 вэв вын. Кыз ешө васө пруд вылас лебтыны 1 метрөн вылынжыка эяна сөрті, сек 20 проц. выныс ыждас—200 вэв вынөз, мөд-нож віставны 156.6 кіловаттөз. Уна ешө оз тырмы, а сіјән колө керны электростанція, көда ужаліс мед песөн, пільнөй чагэн і мүкөд лонтисанөн і выннас вөлі 600-750 кіловатт. Кудымкарын-кө вөр пїлтан завод ыждөтасө, пільнөй чаг быдсөн пондас мунны лонтны станціясө.

Ета віт во пон кежө быдөс үчөт мелнїчаез ваз выліс разасө, мед нїја вынөс вез ез вічө. Кытөн озжык вөлісө ыжыт „грапскөй“ мелнїчаез, кыз: Косын, Гаинаын, Јурлаын (рајонын) Карпов посадын да Јбгын лоасө үчөт электростанціясөз, көднө пон ласө, лонтны быд-код лонтан торэн. Выныс нылөн пондас мунны мелнїчаезө да јүгдөтны улїчаез і керкүез.

Өні вічөтам округ ојланас, мыј міжан сетчін лоас.

Ойланас мөймусаһ-һи миҗан торҗа морттез көпшөһи мүсис и аdqи-сө-һи руда, соҗез, һур му, донa металлес. Сиз-жә вөрыс сетҗин уна. Мед быдөс етө шедтыһи да пөртиһи бұр торө, колөһи ыҗыт заводдез. Лоасө-кө заводдез, колөһи ыҗыт вына өлектростантеҗаез.

Рытланас миҗан округын аdqисө мүсис руда, көдө шедтыһи да керөтһи сиз-жә пондасө ковһи заводдез. Етчө бөра колө өлектричесство.

Пондас керөһиһи ыҗыт вына өлектростантеҗа Коса ва вылө (кы-төн сҗа үсө Кама вылас). Етө стантеҗасө пондасө лонһи һур муөн, көда уна сетҗин вөррезас, да быд колан торөн заводдез уҗалөм бөреан.

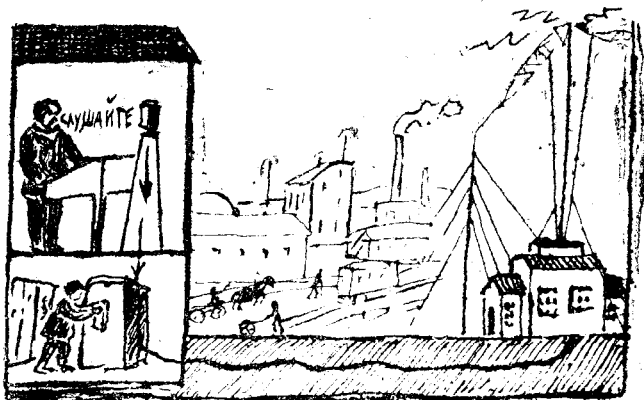
Ета өлектростантеҗаһи выһнас лоас 10 ыҗытҗык вҗл стантеҗаһа, көда пондас керөһиһи Кудымкарын. Сылөн выһыс пондас тырмыһи быд заводө, мельһичаезө, лесопілкаезө, көдһа лоасө оҗлан раҗонһезас и җөзыслө ешө колас.

Сетҗин-жә оҗланөтҗис, Ошыб посад сажөт—Шарволөт, кытөн җөзыс ешө өһөҗ чүд моз олө, муһас көрт туҗ. Ета туҗыс һыр муһас Соле-камскөҗлаһ. Сылө өлектричесствоҗә сиз-жә һекыҗ оз туҗ.

Вот аdqат, челад, муһда лоасө быд-код заводдез и муһда колә быдлаб өлектричесство.

Кыҗ керһи радҗо

Челад! Тҗө быдөнһыт-һи аdqывліт и кывлывліт радҗо. Бу-ра серавліт да җыутҗит баҗитөмлө, сылөмлө, орсөмлө. Мукөб пырас җураныт тҗан бергалө, а кыҗ-һә вермө кывһи Моск-лаһан? Сетҗинөҗ-ед ылын! А оз-һи туҗ сҗө кыҗкө аслыһым керһи?

Кокыта туйо сижэ аслыт керны і сувтас не донэн. Естөн ме гїжа, кыз аслыт керны радио. Лыддэ!

Антөнна

Нижө шыесө, көднїжа локтөны і кылөны мїжанлө Москван, Ленинградан і мукөд городдеван, куталө антэнна. Антөннанас шудө проволока, көда вылына өшөтөм му вевдөрас Кыным сїжа вылынжыка керөм, сыным буражык кылө.

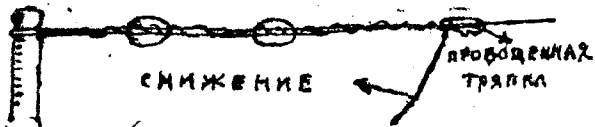
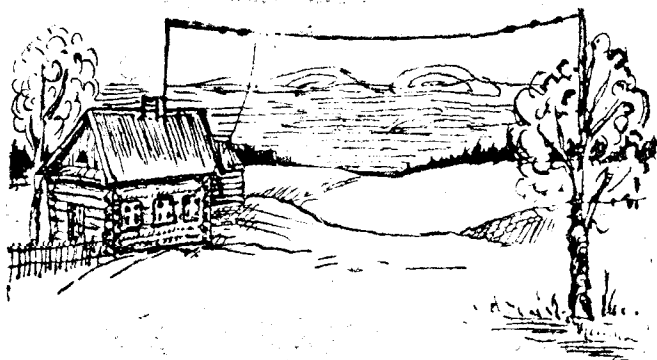

Рис. 1

Мыј колө керны антөннасө?

1. 60 метр мында меднөј проволока. Проволокасө антөннаыс понда шудөны канатикөн. Сїжа уна пөлөс кыјөм вөснытік проволокаіг. Кыз абу сетщөм проволока, туйө сы туйө бостны звонкөј проволока, 0,8 міліметр кызанас.

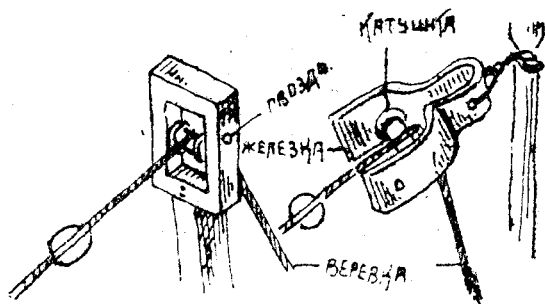
2. 4 негө 6 ізолятор (не леіг ас пыщкэтгїс өлектрїчество)

3. Кык шөст 5—10 метр куғанас кыкнанас.

Антөннасө керө куғанас 40—50 метр. Кольчөм поныс, көда лөас 60 метрїс, мунас пыртны вылысан керкуас. Антөннасө вөкыта шөст бердас кэртавны оз туй. Сїјө колө торјөтны, пуктыны ізоляторрез, мед шыез ез муно шөстез куца муас. Ета понда і емөс чочком сојїг ізоляторрез (вачкїгэны шөггезланэ). Кыкнан понас коло, көртавны нїјө кыкөн, а бур-

жык ешö кујимөн (1 рiс.) Кыщом шогмас антöннаыс быдсән, вiдöтö первого рiсунок вылиг.

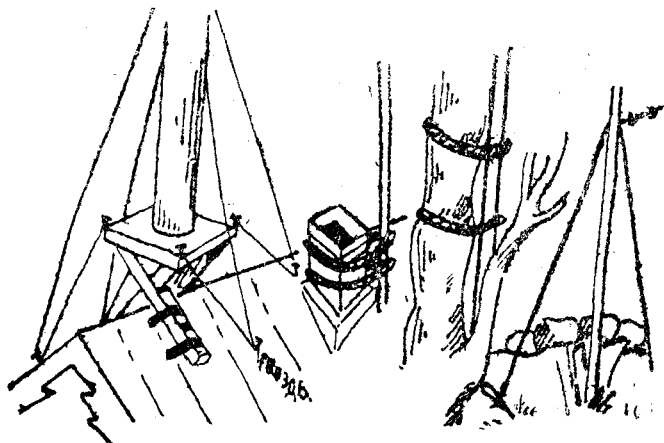
В шест бердас эт понсö туйö кöртавны. Мöд шест А бердэ колö лэсöтны кружок. Кругоксö туйö керны ыжыт сунiс тyрiкiс (2 рiс.) Керэ сiз, мед тyрiкыс кокнiта бергалiс кэртув гэгэрас.

Рiс. 2

Öнi кутчö сувтöтны i быщöмика крепiтны шесттез. Шесттезсö туйö сувтэтны уна моз Ед вунэтэ нiйö сувтöтны вылынжык иннезö (пуез, коромiннаез вылö). 3 рiсунок мытчалö, кыз сувтöтны шесттез коромiнна, пу, му вылö.

Шест В (рiс. 1) сувтöтчö озлань. Антöнна понö А домазсö гез i кыскiсöö кружок вездэрöт (Рiс. 2). Вылынжыка кергö шест В, а не А Кер сувтöтатö шесттез, туйö лебтыны i зелöтны антöнна, но не бура. Колö зелэтны сiз, мед антöннаыс öшалiс логөн, но ез дуфтаг. Öшöтчыны антöннаыс лö колö мытчалöм моз мöдiк рiсунок вылын. Зелöтöм бöргань туйö гезок понсö домавны коромiнна бердö нето кытчöкö улö, мед буржык вöли кöр лебтыны, кэр леэны антöннасэ.

Рiс. 3

Улиг поныс керкуö пыртан проволокаыслөн нуöтчö прiжомнык дынэ ошта-пыр öшын рамайт нето сенайт. Ошта керö

ыжытжыка. Перво остаас пункт сојовдј њето стекланнэј су-
рюк, а сыбөрын вольг сет кыскө проволокасы. Етө сјэн, мед
шыез ез мунэ стена куза муас.

Пријомњик

Медбы кывны ијдө шыезсө, көднјдө антөннаыс куталө,
колө ешэ аппарат. Сја аппаратыс шугө пријомњикөн. Кербм
пријомњик, көда вузаггө базарын, сулалө өтлаын телефоннезкөт
7 шаф 50 ур. Но тудө пријомњиксө конкјта аслыт керны.

Мыј колө њебны, мед керны пријомњик?

1. 30 метр гөгэр вөснјтік меднөј каттэм проволока.
Сетшөм проволокаыс шугө „изолированнэј проволока њоль вт.“
Ета лоз кызыс сылөн 0,5 миліметр.

2. Ыоль гнездо. Гнездо—ета етшэм
көртөвэј трубка, кытчө кышасгө тулок-
кезөн телефон њето дөтөктор (№1).

3. Кык жмітан. Жмітан ета вјнт, көда
бердэ кышасгөны проволокаез катушка-
сањ, антөннасањ, мугањ (№2).

4. Телефоннез (пельезө пуктыкы),
сулалөны кыкнан пельө 4 руб 70 ур.

5. дөтөктор (дсн 35 ур (№3).)

Пријомњикыс понда колө керны ка-
тушка—каттэм проволокадн картоннөј
сүрү 20 см. кузана. Кергө сја картоніг,

7—8 сантјметр кызанас. Бур ацыны сы кызаө бутылка да
сетчэ каттыны картонсө (№4) Перво токо колө лакны клејөн,
мед бөр картоныс бутылка выліг ез паскав. Вевдөрөттис лакө
бумагадн. Көр катушкаыс пондас козмыны каттө сјдө гезо-
көн (7 рс.) Козмэм бөрас колө керны эт катушка понас,
сантјметр дорсањас душмэд остаок, кытчө лөсөтны проволока
понсэ кыз мытчалэм №5 рсунук вылын.

Өнї кутчө волкытжыка топ этік кышөвтөм мөдіккөт
каттыны проволокасы (вјр. №5 рс.) Каттө сымда, мед катуш-
касө сажэвтны 17—18 сантјметр куза. Быдөс гэгэррес колөны
100—120. Мэд понсө проволокаыслиг керө сјр, кыз 1 оцдасө
(вјр. №5 рс.)

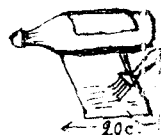

Рис. 4

Оқлаң бөтө пэв 25 см. кузана, 20 см. пастанас, 1,5—2 см. кызанас. Пөв вылас пунктэ катушкасэ да поннезас вар-тө пөлоккез сиз, мед катушкаыс ветліс пыщкас топ. Пөвсэ өтмөдөрғанас мавтө сылэтэм воскөн. Оні візэтө 6 рисунок.

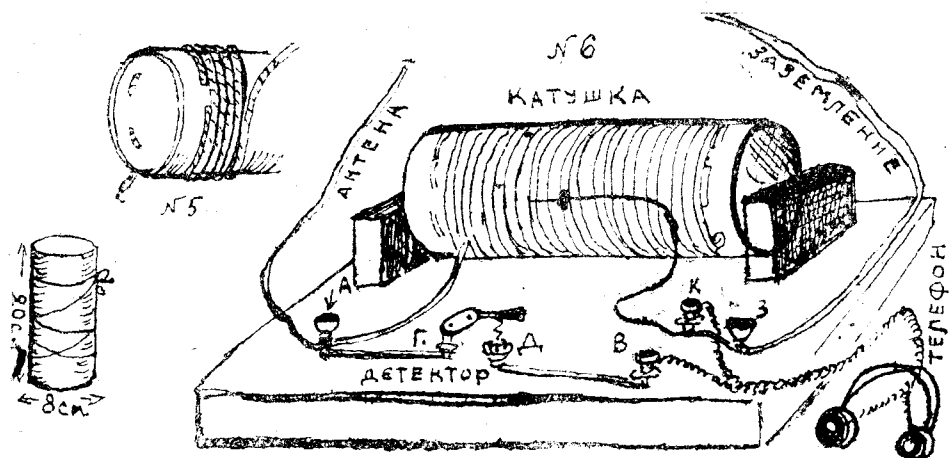

Рис. 5

А—жмитан, кэда бердө кышаггө антэннаыс. Сы бердө-жэ кышалө катушкаліс понсэ да ешө өтлаөтө учітік проволока-эн дөтэкторкэт. Кыз ета коклә, сиз і мэдыслэ ізокнас лөгөтэ гнєздоез. Сетщөм-жө гнєздоез колө керны тєлєпоннезлө. Візөтө рисунок вылас, кытчө нійө колө пунктэны. Тєлєпон гнєздөө К бердэ пунктө вєснїтік проволокаок „нол кујім“ нєтө „нол этїк“, булавкаокэн нєтө јемөн мэд понас. Ета гнєздосан-жэ нүөтэ проволока жмитан З бердэ, көда өтлаас-гө муыскөт. Прїомнык быдөс.

Кыз өтлаөтны мүкөт

Адзө умөлік важ көртовэј ведра і сы бердө спөјітө нєтө буржыка вуг бердас каттө кызжык проволока (тујө і көртовөј) Пунктэ ведраас шом, пэјім і етаз лєзө пыдынжыка муас. Гөп-сэ гарјэ, кытчэз оз ло ва му, 1—1½ метр пыдынанас. Про-волокасэ ведрасаңас нүжэтө ошынас і оштаэт бэра пыртэ керкуас. Тујэ ета оштаэ стекляннэј сүрїсэ і нє пуктыны.

Кыз абу ведраыс, тујө муас лєзны і мөдік көртовэј тор-рез: важ печка, чугун, плїта і сиз оқлаң.

Кыҕ кывзыны.

Жмитан А бердө кышалэ антөнна, а жмитан бердэ З про-
волока, кōда мулэ муо. Г да А гнездоезэ сувтōтō дэтōктор,
В да К тельепоннез.

Пуктэ эни јур выланыт тельепоннезсō, мартэ јемсō ка-
тушка проволокаас 7—8 сантиметр А дорсаңас і кутчэ дōтэ-
ктор пружинканас новјэтны ізок вылэттис. Кыҕ нем оз понды
кывны, виҕэтō быщэма-ја мартōм јемыс проволокаас. Кыҕ ешō
оз понды кывны, пондылō мартавны јемсэ мōдик гōгэр-
резō. Токо ед вунōтэ, кэр этпыр јемсэ мартат, перво новјэт-
ны ізок вылэттис дэтōктор пружинканас да вōлиг мартны бō-
ра вилиг мэдиклаō.

Катушка шōрас колэ кывны Ленинградлэ. Матōжык З
жмитанлаңō—Москва. Мукэд стантијаез кутат агныт.

Кэр тижэ дугдат кывзыны, колэ пријомникис проволокаезсō
мездэтны да антэннасэ домавы муиг проволокакэт, сек бы-
дэс шыез мунасэ муас.

Чельад! Ета гижэм сэрти тужō кокнита керны асланыт
школа понда радио, а сиз-жэ і аслыныт торјэн гортō. Сувтэ-
тэмыс сувтас не донэн.

Естэн ме гижі, кыҕ керны медкокнита радио. Тужэ ешэ
унамоз сизэ керны, но оңлаң тижэ агныт пондат велэтны да
керны пријомниккез.

Гижэ, чельад, „Том ударникэ“, кыҕ тижан шогмэны пријом-
никкез, кыҕ тижō сувтэтат радио.

Увја пугаң трактороҗ

Важын мијан деддес му гөрөмаг увја пуөн. Му вевдөрсө умөлика кырлаласө уввезнас і сетчө кбзасө һаң. Сетщөм дедовскөј текһикаөн позіс ужавны сетчөҗ, кытчөҗ уна вөлі му, мунны туіс вільса вьлө.

Өтір содіс, һаң пондіс ковны унажык. Четчавны вільсаіс вільса вьлө оҗра моз ез понды туйны. Мортлөн ум локтіс көр тэҗ. Му гэріс ральһика гэр.

Ральһикөн дыр морт гуддіс мусэ. Олаң рајонын мијан округын өнөҗ өті-эті гуддісөны ральһика гөрән.

Ральһикөс вежіс сабан. Пыдынжыка сабан мусө гөрө, бергөтө мусө быщөмжыка ральһика. Сабан бергөтө му пассө, но умөла сіјө жүгдө, комока шогмэ муыс, да і гөрө һе өткода: кыт пыдынжыка, кыт лажмытжыка, колэ челезнаез.

Пондіс мугөріс оҗлаң думајтны, буржык гөр кошшыны.

Локтіс плуг. Сіја гөрө мыј сувда колө, бергөтө пассө быщөма і жүгдө комок посһита. Туйө вігтавны, морт локтіс бур гөрөҗ. Плугөн ужалөмөн му сетө ыжытжык урожајез. Сіјән мортлө уна кокһитжык гөрны.

Мортлөн умга мунэ оҗлаң. Пессө морт, кыз-бы ешө буржыка кокһөтны уж.

Плуг гөрө быщөма, но векһита өтпыріс мунөмөн боғтө. Керіс завод плуг кујім, кват лемека. Өтпыріс мунөмөн пөвсыштэс пінһага пагкыта. Кыскыны һоль кока воронко етщөм плуг оз вермы. Петіс сетчө стальһөј воронко. Выннас кык дас і унажык вэв вына.

Трактор мөдһож бергөто быд ужсө му вылас. Раҗө важга олөм өтірліс. Сылө җескыт бергавны векһит муез коласын. Жүгдіс быдэс межһиккес, өтувтис быдса јәррез, пыртис өтірөс коллективө

Бергөтлыш журнал!

ШАРАДА № 1

Озза слогыс--лунын ва,
Лажмыт голос-поныс,
Быдсөн-лебтө пыр страна,
Уна гетө шоныт.

ШАРАДА № 2

Озыс--пөрје вежө,
Бөрыс--шонтө жур,
Өтлаын-ар кежө
Вөрәліелө бур.

ШАРАДА № 3

Озза слогыс-лыјөм говк,
Мөдыс--ізіг пельдө,
Быдсөн-гетө ыжыт товк,
Тулөт мунтөн гургө.

КЫЗ ТӨДНЫ ШАРАДА

Шарадагис колө төдны кыв. Кыввез торјөтчө-ны слоггезлө, кыз: пы-зан кер-ку. Шарадагис оз-жык колө төдны енө торрезсө. Сыбөрын нјјө өт-лаөтны і лас быдса кыв.

ЗАДАЧА

Віт трактор віт часөн вермөны гөрны мүсө
віт гектар. Кыным трактор го (100) часө
расө го гектар?

Комі-Пермјатскөј књига лезанін

Ответственнөј редактор ЗУБОВ С. І.

СУЗӖТӖ 1931 ВО ВЫЛӖ
ХУДОЖЕСТВОА КОМІ ЛІТЭРАТУРА
ЖУРНАЛ

„ О Р Д Ы М „

Леҗоны ВКП(б) ОК-лӗн культпроп да КАПП
ПетӖ быд тӖлісын кыкіс

„ОРДЫМ“-ӗ печатайтӗны
художествоа коми гижӗттес
пролетариат коми гижӗссес
повесӗтес, вӗсттес, кывбуррес
да мукӗд код гижӗттес

„ОРДЫМ“-ын уна серпас
Комі муын, Војвыв крајын
да СССР пастанн овмӗс
кыпӗдӗм жылыс, 1931 воӗ
кутас петны „Јумор листбок“.

„ОРДЫМ“-ын 1931 воӗ
јона лоб гижӗма пролетариат
гижӗссес творчество жылыс,
павкӗтӗма критика јукӗд.

„Ордым“ сузӗтан дон:

12	тӖлыс	кежӖ	3	шат	да	60	ур
6	„	„	1	„	„	80	„
3	„	„	—	—	—	90	„
1	„	„	—	—	—	30	„

Гижыны почӖ быд поштовӗј отдѣленьюын, Комі
ыга леҗанінын: Сывтывкар, Вадорвыв у., 38.

Комі ыга леҗанін

дон гіжгём вылё,
год кезё 2 р. 50 коп. 6 м. 1 р. 30 к.
_____ 3 м. 70 коп. _____